

DEK
DEMOKRATİK
EĞİTİM KURULTAYI
1977

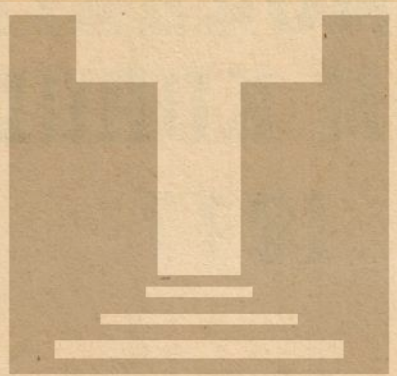
Prof. SADUN AREN

EĞİTİM - ÜRETİM İLİŞKİLERİ

- bildirge -

töb-der

TÜSTAV

I. ÜRETİM VE ÜRETİM ARAÇLARI

İnsanlar ve onların oluşturdıkları toplumlar, biyolojik ve kültürel varlıklarını sürdürebilmek için bazı maddi mallara gereksinme duyarlar. Bu mallara Tüketim malları denir. Tüketim malları insan gereksinmelerini doğrudan doğruya gideren mallardır. Bu mallar düzenli ve devamlı olarak sağlanamazlarsa biyolojik yada kültürel varlık sürdürülemez. Bundan ötürüdür ki, insanların ve toplumların yaşamının temel öğesini, gerekli tüketim mallarının elde edilmesi için girişilen üretim faaliyetleri oluşturur. Diğer bir deyişle, üretim faaliyetleri, toplumun biyolojik ve kültürel varlığının, yani toplumsal yaşamın yeniden üretimi anlamına gelir.

Üretim doğanın insan gereksinmelerini gidermeye elverişli bir hale sokulması olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre, doğadan alınan maddelerin kimyasal bileşimini yada fiziksel biçimini değiştirerek bunların insanlara yararlı hale getirilmesi üretim yapmak demektir. Örneğin üzümün şarap haline getirilmesi, yada tahtanın masa, sandalye biçimine sokulması üretim yapmaktır.

Üretim yapmak için 2 öğeye gereksinme vardır.

1. İnsan emeği,
2. Üretim araçları.

1. **İnsan emeği** : insanların kol ve kafa güçlerini bilinçli olarak kullanmalarınıdır. İnsan emeğinin hayvan emeğinden farkı bu bilinç ögesidir. Hayvanlar - örneğin arılar - da gereksinmelerini karşılamak üzere üretim yaparlar, emek sarfederler. Ama bu emek bilinçli değil, işgüdüselidir.

2. **Üretim araçları**, üretimde kullanılan, doğa dahil, bütün maddi malları içerir. Üretim araçlarını da

a. iş nesneleri

b. iş araçları
diye 2'ye ayırabiliriz .

a. **İş nesneleri** : üretimin konusu olan maddelerdir. Bunlar üretim sürecinde değişikliğe uğrarlar. İş nesneleri bizzat doğanın kendisi olabileceği gibi, doğadan elde edilmiş ham maddeler ve bunların az çok işlenmiş biçimleri olan yarı - mamul maddeler de olabilir. Örneğin pamuk üretiminde iş nesnesi doğrudan doğruya doğa, yani pamuk tarlasıdır. İplik üretiminde iş nesnesi ise, bir ham madde olan pamuktur. Dokuma üretiminde ise iş nesnesi, bir yarı - mamul olan iplik-tir.

b. **İş araçları** : iş nesnesinin işlenmesinde emeğe yardımcı olan bütün maddi mallardır. Aletler, makineler, binalar, yollar, limanlar, barajlar ve ila üretim araçlarını oluştururlar. Bunların içinde de, üretimde doğrudan doğruya kullanılan **iş aletlerini** diğerlerinden ayırmak gereklidir. Kazma, kürek, makine kamyon gibi üretimde doğrudan doğruya kullanılan araçlar iş aletlerini oluştururlar. Diğer araçları, yani yollar, limanlar, barajlar, binalar ve ila ise üretime ancak dolaylı olarak yardımcı olurlar.

Görüldüğü gibi, üretim araçları da - ham doğa hariç - bir üretim faaliyeti sonunda elde edilmiş olan mallardır. Ancak bunlar insan gereksinmelerini doğrudan doğruya gideremezler. Bunu yapacak olan malların, yani tüketim mallarının üretiminde kullanılırlar. Bundan ötürü üretim araçlarına, tüketim mallarından ayırabilmek için, üretim malları da denir. Demekki, **üretim malları** insan gereksinmelerini dolaylı olarak gideren mallardır.

II. ÜRETİM GÜÇLERİ VE ÜRETİM İLİŞKİLERİ

Bir memleketteki emek gücü ile, bu emek gücünün emrindeki üretim araçları birarada o memleketin **üretim güçlerini** oluşturur. Üretim güçleri, toplumun doğa karşısındaki durumunu, doğa üzerindeki egemenlik derecesini belirler.

Üretim güçlerinin en önemli ögesi üretim teknolojisidir. Bu teknoloji bir yandan işgücünün bilgi düzeyinde diğer yandan da iş aletlerinin gelişme düzeyinde yansır.

Toplumların gelişmesi üretimin gelişmesine bağlı olduğundan, üretim güçlerindeki gelişme toplumsal değişimin kalkış noktasını, itici gücünü oluşturur. Demek oluyor ki, toplumlar ancak üretim güçlerinde bir ilerleme olduğu zaman bir gelişme gösterebilirler.

Üretim güçlerinin, insanların bütün gün çalışıp çabalayıp elde ettikleri ürünlerle ancak kendilerini geçindirebildikleri kadar geri olduğu toplumlarda, bireyler arasında hiçbir farklılaşma yoktur. Ne zaman ki, üretim güçlerinin gelişme düzeyi insanlara, kendi gereksinmelerinden fazla üretim yapmak olanağı sağlamıştır, işte o zaman insanlar arasında farklılaşma başla-

miş ve sınıflar doğmuştur. Çünkü bazı kimseler bu fazla kretime —artı ürüne— el koyarlar ve toplumun sömürücü sınıfını oluştururlar. Bu noktada şunu da hatırlayalım ki, sömürücü sınıfın diğer sınıflar üzerindeki bir baskı ve tahakküm aracı olan «devlet»te bu aynı olayla birlikte meydana çıkmıştır. Ancak ne var ki, çalışanların yarattıkları artı - ürüne hiçbir gerekçesiz el konulamaz. El koyabilmek için bunu haklı gösterecek bir gerekçeye ihtiyaç vardır. Bu gerekçe üretim süreci boyunca, üretime katılan bireyler arasında kurulan ilişkiler içinde oluşur. Bu ilişkilere üretim ilişkileri diyoruz. Üretim ilişkilerinin temelini, özünü üretim araçlarının mülkiyet biçimi oluşturur. Gerçekten, üretim araçlarının mülkiyet biçimi bölüşümün nasıl olacağını, yani artı - değere kimlerin ve nasıl el koyacağını belirlediği gibi, üretim sürecinde bireylerin karşılıklı durumlarını ve iş bölümünün sınırlarını da belirler.

Üretim ilişkileri, yada diğer bir deyişle, üretim araçlarının mülkiyet biçimi toplumun ekonomik **alt - yapısını** oluşturur. Toplumun hukuksal, ahlâksal, siyasal, kültürel ve böyle **üst-yapısı** bu ekonomik altyapı üzerine kurulur ve bu altyapı ile birlikte değişir.

Diğer taraftan toplumun alt yapısını oluşturan üretim ilişkileri, üretim güçleri tarafından belirlenir ve ona bağlı olarak değişir. Üretim güçlerinin her belli durumuna en uygun düşen belli bir üretim ilişkileri düzeni vardır. Üretim güçleri kendisine en uygun olan üretim ilişkileri sayesinde önce rahatça gelişir. Ancak bu gelişmenin belli bir anından itibaren, üretim güçlerinin varmış oldukları yeni düzey, eski üretim ilişkileriyle uyumsuzlaşmaya, onunla çatışmaya başlar. O zamana kadar üretim güçlerinin gelişmesini sağla-

yan üretim ilişkileri artık bu gelişmeye engel olmaya başlar. Üretim ilişkileriyle yeni üretim güçleri arasındaki bu çelişki, üretim ilişkilerinin yeni üretim güçlerine uyacak biçimde değişmesi yoluyla çözümlenir. Böylece toplumun ekonomik temeli, altyapısı değişmiş olur. Bunun üzerine, yukarıda görmüş olduğumuz gibi, toplumun üstyapı kurumları da gerekli değişikliklere uğrar.

Toplumların gelişme ve değişme mekanizması olan bu süreçler, karşımıza sınıf mücadelesi biçiminde çıkar. Değişmesi gereken cari üretim biçimini toplumun egemen sınıfı temsil eder. Bunun karşısına da değişiklikten yararlanacak olan sınıf dikilir. Örneğin, kapitalist bir toplumda cari üretim ilişkilerini burjuvazi ve onu izleyecek olan sosyalist üretim ilişkilerini de işçi sınıfı temsil eder. Üretim ilişkilerinde ve buna bağlı olarak bütün toplumdaki değişme, bu iki sınıfın mücadelesi sonunda gerçekleşir.

Demek oluyor ki, toplumsal gelişmenin motoru, itici gücü sınıf mücadelesidir. «Şimdiye kadarki insan toplumlarının tarihi sınıf mücadeleleri tarihidir» sözü bu gerçeğin ifadesidir.

III. ÜRETİM BİÇİMİ.

Bir toplumdaki üretim güçleri ve üretim ilişkileri o toplumun üretim biçimini belirler. Tarihte birbirinden farklı 5 temel üretim biçimi tesbit edilmiştir.

1. İlkel Komün
2. Köleci Üretim Biçimi
3. Feodal Üretim Biçimi
4. Kapitalist Üretim Biçimi
5. Sosyalist Üretim Biçimi

(Son zamanlarda bu 5 temel üretim biçiminden ayrı olarak bir de «Asya Tipi Üretim Biçiminden» söz edilmektedir. Ancak bu konuda henüz genel olarak kabul edilmiş bir sonuca varılamamıştır.)

Bu 5 üretim biçiminin herbirisinde üretim güçlerinin gelişme düzeyi ve üretim ilişkileri birbirinden farklıdır. Her üretim biçimi kendinden öncekine göre daha ileri bir aşamayı temsil eder.

Bilindiği gibi, bugün dünyamızdaki bütün toplumlar bu 5 üretim biçiminin hepsini yaşamış değildirlere. Sosyalist aşamaya ulaşmış toplumlar olduğu gibi, kapitalist, hatta feodal aşamada kalmış toplumlar da vardır. Zaten bu çeşitli üretim biçimleri zaman içinde birbirlerinden keskin çizgilerle ayrılmış değillerdir. Birisinin egemen olduğu bir toplumda daha evvelki üretim biçimlerinin kalıntılarına olduğu kadar, bir sonraki üretim biçiminin tohumlarına da raslamak olanaklıdır. Örneğin Türkiye'de egemen üretim biçimi kapitalizm olduğu halde feodal kalıntılar vardır.

Çağımızın koşulları, toplumların tarihsel gelişme çizgisi içinde sıçrama yapmalarına olanak vermektedir. Örneğin, kapitalist üretim biçiminin tamamıyla gelişip olgunlaşmasından önce sosyalist üretim biçimine geçmek olanaklıdır.

Bu 5 temel üretim biçiminden ayrı olarak bir de **basit mal üretimi** biçimi vardır. Buna küçük mal üreticiliği de denir. Kentlerde küçük zenaatlar ve kırlarda küçük çiftçilik bu üretim biçimini oluştururlar. Bunda üretim araçları üreticiye aittir ve üretim pazar için yapılır. Bu üretim biçimi hiçbir zaman toplumda egemen duruma geçmemiştir. Ama diğer temel üretim biçimlerinin yanında bulunur. Sosyalist toplumlarda

bile küçük mal üretimi, önemi gittikçe azalmakla beraber, varlığını sürdürmektedir.

KAPİTALİST ÜRETİM BİÇİMİ

Memleketimizde egemen üretim biçimi kapitalizm olduğundan, bu üretim biçimini yakından tanımakta yarar vardır.

I. Kapitalizmin tanımı.

Kapitalist üretim biçiminde üretim araçlarının mülkiyeti özel bir şahsa aittir. Bu özel şahıs, tek bir birey olabileceği gibi, birçok bireylerin biraraya gelip oluşturdukları bir özel şirket de olabilir. Üretim ise, kendilerinin hiçbir üretim araçları olmadığından, hayatlarını kazanabilmek için işgüçlerini üretim araçları sahiplerine satmak zorunda olan işçiler tarafından yapılır. Bundan ötürü kapitalist toplum, biri sermayedarlar diğeri de işçilerden oluşan 2 temel sınıfa ayrılmıştır.

Kapitalist toplumun temel çelişkisi, yani üretim güçleriyle üretimi ilişkileri arasındaki uyumsuzluk, üretim araçlarının kapitalist özel mülkiyeti ile üretimin sosyal niteliği (toplucu yapılması) arasındadır. Gerçekten, bu üretim biçiminde, üretim topluca işçi sınıfı tarafından yapıldığı halde, üretimin nimetlerine (artı - değer), üretim araçları üzerindeki mülkiyet hakkına dayanarak, sermayedar sınıf el koymaktadır. Bundan ötürü, kapitalist toplumun bu temel çelişkisi, toplumun temel sınıfları olan işçi sınıfı ile sermayedar sınıfın mücadelesi biçiminde belirir.

Kapitalist üretim biçiminin söylemeden geçemeyeceğimiz bir özelliği, üretimin gereksinmeleri karşıla-

mak için değil fakat mümkün olan en yüksek kârı (artı - değeri) elde etmek amacıyla yapılmasıdır.

II. Değer ve Artı - Değer,

Zati gereksinme için üretilen maddeleri, pazar için (satmak için üretilen maddelerden ayırabilmek için, birincilere "ürün" ikincilere "mal" diyoruz. (Birincilere «mal» ikincilere «meta» da denmektedir).

Mal üretimin ayırıcı bir niteliği değildir. Ama kapitalizmin temel koşuludur ve bu sistemde en yüksek düzeyine erişmiştir. Öyle ki, yalnız ürünler değil bizzat işgücü de alınıp satılan bir mal haline dönüşmüştür.

Üretim pazar için yapılıncaya ortaya malların değerlerinin, yani birbirleriyle değişim oranlarının neye göre tayin edileceği gibi bir sorun çıkmaktadır. Gerçekten, nitelikleri (yani kullanım değerleri) birbirinden farklı olan örneğin çorap ve kalem gibi iki malın değişim oranlarını (yani değişim değerlerini) nasıl bulacağız? Açıktır ki, bu sorunu çözebilmek için bütün malları indirgeyebileceğimiz ölçülebilir tek bir öge bulmamız gereklidir. Bu tek öge emektir. Gerçekten bütün mallar bir emek sarfedilerek elde edilirler. Emek sarfedilmeden elde edilebilen mal yoktur. Buna göre bir malın değeri (değişim değeri) o malın üretimi için toplumsal olarak gerekli olan emek miktarıyla belirlenir. Örneğin bir masanın yapılması için 20 saatlik emek, bir ayakkabının yapılması için de 10 saatlik emek gerekliyse, o masanın değeri o ayakkabının değerinin 2 katı olur.

Serbest rekabet koşulları altında malların fiyatları değerlerine göre, yani herbirinin üretimi için toplumsal olarak gerekli emek miktarlarına göre oluşur. Ger-

çi ,geçici nedenlerle piyasa fiyatının malın değerinden ayrılması olabilir. Ancak bu ayrılma uzun müddet devam edemez, fiyat tekrar değere yaklaşır.

Yukarda iş gücünün de bir mal olduğunu, her hangi bir mal gibi alınıp satıldığını söylemiştik, O halde işgücünün değeri de aynı biçimde, yani üretimi için toplumsal olarak gerekli olan emek miktarına göre belirlenir. İşgücünün, yani işçinin çalışma gücünün üretimi ,işçinin ve ailesinin belli bir düzeyde yaşamalarını sağlamak demektir. Bunun için gerekli olan tüketim mallarının değeri (bu malların üretimi için toplumsal olarak gerekli emek miktarı)işgücünün değerini verir.

İşgücünün bu değişim değeri daima işgücünün kullanım değerinden, yani işçinin bir günde çalışabileceği süreden azdır, Diğer bir deyişle işgücü satın alındıktan sonra miktarı kendi kendine artan bir mala benzer. Örneğin, işgücünün değeri (yani ücret) 4 saatlik emekse, işçi bundan daha fazla, diyelim 8 saat çalışır. İşçi ilk 4 saatte kendi ücretini çıkarır, bundan sonraki 4 saatte de patronu hesabına bedava çalışmış olur. İşte işçinin bedava çalıştığı süre içinde yarattığı değere artı -değer denir. Artı -değer kârın kaynağıdır.

Kapitalist artı -değer elde etmek için üretim yapar. Çünkü onun geçiminin ve zenginliğinin tek kaynağı budur. Bu aynı nedenden ötürü kapitalistin bütün çabası artı -değer oranını artırmaktır. Bunun için işçileri daha uzun, müddet yada daha yoğun çalışmaya zorlar, yada üretim teknolojisinin gelişmesi sonucu emek veriminin artmasından işçileri hiç yada pek az yararlandırır. Demek oluyor ki, işçi -pat-

ron uzlaşmaz çelişkisinin temelinde işçilerin emek ürünlerinin bir kısmına (artı - ürüne) patronların be-dava el koyması gerçeği vardır. Kapitalist toplumun vergicilik, sosyal güvenlik, asgari ücret, sağlık ve eği-tim gibi konulardaki uygulamaları ne kadar geliştiri-lirse geliştirilsin, bu gerçek, varlığını sürdürüyorsa, kapitalist sömürü devam ediyor, yani kapitalizmin te-mel niteliğinde bir değişiklik olmamış demektir. Di-ğer bir deyişle, hem kapitalizmi sürdürmek hem de alınacak bazı yan tedbirlerle, onun özünü oluşturan sömürüyü ve bu sömürünün sebep olduğu sınıf müca-delesini önlemeye olanak yoktur.

III. PİYASA MEKANİZMASI.

Kapitalist ekonominin gelişmesi ve toplumun ge-reksinmelerine cevap vermesi piyasa (fiat) mekaniz-masıyla sağlanır. Bu mekanizma şöyle işler: İnsan-ların bir mala talebi arttığı zaman o malın fiatı yük-selir. Fiatın yükselmesi o malın üretimini diğer malla-rinkine göre daha kârlı kılar. Amaçları daima daha fazla kâr elde etmek olan sermayedarlar hemen o ma-lın üretimini artırırılar. Böylece değerin üzerine çık-mış olan fiat tekrar değerin düzeyine iner. Bu aynı mekanizma ters yönde de işler. Bir mala olan talep azalırsa o malın fiatı değerinin altına düşer. Fiatı dü-şen malın üretilmesi diğer mallarinkine göre daha az kârlı olur. Bunun üzerine sermayedarlar o malın üre-timini azaltırlar ve malın fiatı tekrar değeri düzeyi-ne çıkar.

Demek oluyor ki, arz - talep kanunu da denen bu piyasa mekanizması sayesinde toplumun üretim güç-leri kendiliğinden en akıllıca bir biçimde kullanılmak-ta, yani toplumsal üretim toplumsal talebe göre ayar-lanmaktadır, kapitalistlerin iddiası budur.

Açıktır ki, piyasa mekanizmasının bu biçimde işleyebilmesi için mal piyasalarına serbest rekabet koşullarının egemen olması gereklidir. Oysa, bilindiği gibi, çağımızda piyasalara tekeller ve tekelci rekabet koşulları egemendir. (Zaten kapitalizmin eskiden de gerçekten bir serbest rekabet dönemi yaşadığı çok şüphelidir. Serbest rekabet, ekonomi kuramcılarının yaptıkları bir soyutlamadır). Bu koşullarda ise artık üretimin otomatik olarak talebe uymasını sağlayan mekanizmanın işlemesi söz konusu olmaz.

Bunu ve kapitalizmin rasyonel işleyişini engelleyen diğer hususları bir kenara bıraksak ve piyasa mekanizmasının kusursuz işlediğini farzetsek bile, bunun toplumun gereksinmelerini sağlayamayacağını ortaya koymak gereklidir. Bunun için evvela ihtiyaç (gereksinme) ile talep arasındaki farkı belirtmek icab etmektedir. Talep, satınalma gücü (para) ile desteklenen ihtiyaç demektir. Salt ihtiyaç sermayedarı, dolayısıyla üretimi ve fiyatları etkilemez. Örneğin, televizyon almak isteyen (ihtiyaç duyan) ama alacak parası olmayan milyonlarca insanın bulunması, televizyon üretimini 1 adet ve fiyatlarını da 1 kuruş bile artırmaz.

Demek oluyor ki piyasa mekanizması, üretimi, ihtiyaçlara değil, talebe göre yöneltmekte ve ayarlamaktadır. Bir toplumun talep bünyesi ise gelir dağılımı tarafından belirlenir. Yani bir toplumda gelir dağılımı değişince o toplumun talep bünyesi de değişir. Örneğin Türkiye'deki gelir dağılımı daha adil bir yönde değişse, lüks mallara (diyelim binek otomobillerine) olan talep hiç kalmaz yada çok azalır. Buna karşılık ihtiyaç mallarına olan talep artar.

İş böyle olunca ,açıktır ki, toplumun ekonomik kaynaklarının ne derece rasyonel - adil kullanılmakta olduğu, gelir dağılımının ne derece rasyonel - adil olduğuna bağlıdır. Diğer bir deyişle, bir toplumda üretilen malların çeşit ve miktarları, ençok o toplumdaki gelir dağılımı kadar akla uygun ve adil olabilir.

Bu noktada hemen şunu hatırlayalım ki, gelir dağılımı da üretim biçimi tarafından belirlenir. Daha doğrusu onun bir parçasıdır. Gerçekten, yukarda gördüğümüz gibi ,üretim biçimini niteleyen temel unsur üretim araçları üzerindeki mülkiyettir. Bu mülkiyetin biçimi toplumsal artı-değere kimlerin ve ne yolla el koyacağını gösterir ki, bu da gelir dağılımına kendi özelliğini verir.

Böylece belli bir üretim biçiminin çeşitli öğelerinin birbirleriyle uyum içinde oldukları gerçeğini bir kere daha görmüş oluyoruz. Bundan çıkarılacak sonuç, bir üretim biçiminin (kapitalizmin) esasına dokunmayıp sadece bazı öğelerini, örneğin gelir dağılımını değiştirmenin olanaksız olduğudur.

IV. TEKELCİ KAPİTALİZM = EMPERYALİZM

Kapitalizmin gelişmesi, sistemin bütün dünyaya yayılması ve sonra dünya piyasalarına az sayıda büyük teknelci sermayelerin (çok uluslu şirketlerin) egemen olması yönündedir. Tarihe baktığımız zaman kapitalizmin bu gelişme çizgisini izlediğini görüyoruz. 1870 lere kadar kapitalizm - ki yalnız Batı Avrupa ve ABD de vardı — azçok rekabetçi denilebilen bir dönem yaşamıştır. Bu dönemde, işletmeler (bireysel sermayeler) oldukça küçük ve sayıları da oldukça çok olduğundan, rekabet önemlice bir rol oynamıştı. An-

cak zamanla büyük sermayeler oluşmuş ve kapitalizm teknelci bir niteliğe bürünmüştür .

Tekelci kapitalizm milli sınırları aşip başka memleketlerde de faaliyet gösterme eğiliminde ve zorunda olduğu için, aynı zamanda emperyalist dönemde başlamıştır. Yani teknelci kapitalizmle emperyalizm eş anlamlıdır. Başka bir deyişle emperyalizm, rakiplerini yok ederek (bu yok etmek yıkmak yada kendi içine almak biçimlerinde olabilir) devamlı olarak büyüyen sermayenin, büyümesine yurt dışında da devam etmesidir. Nitekim bugün birçok mallarda dünya piyasalarına çok uluslu şirketler denilen dev sermayeler egemen bulunmaktadır.

Bu çok uluslu dev şirketlerin karşısında, yada daha genel bir deyişle emperyalist gelişme karşısında, Türkiye gibi memleketlerin bağımsız bir biçimde sanayileşmesi çok güç olmaktadır. Bu dev şirketler, bir memleketin kendi gelişme plânlarına aykırı düşen sanayileşme çabalarına hemen karşı çıkarlar. Çok defa bu karşı çıkmaları başarıyla da sonuçlanır. Çünkü bir kere, büyük bir olasılıkla, söz konusu sınai tesisin kurulması için mali kaynaklar yada teknik bilgi ve malzeme bu şirketlerin kontrolündedir. Kaldı ki, emperyalizm bu gibi memleketlerde kendine bağlı bir sermayedar sınıf ta oluşturur. (Bu oluşturmayı mutlaka kasıtlı - bilinçli bir dış çaba olarak düşünmemeli. Kapitalizmin işleyiş kuralları zaten yerli sermayedarları emperyalizmle uyumlu hareket etmeye zorlar.) Bu yerli sermayedar sınıf memleketin sanayileşme ve kalkınmasını emperyalizmin plânlarına uygun bir biçimde yönetir. Bundan ötürü, söz konusu memleketlerin emperyalizmin yörüngesinden kurtarılma buralardaki egemen sermayedar sınıflardan beklemek, beyhude bir iştir.

ÜRETİM — EĞİTİM İLİŞKİLERİ

Üretim güçlerini en önemli ögesinin insan ve onun teknik bilgisi ve üretim deneyimi olduğunu görmüştük. İnsanların teknik bilgileri ve üretimde elde etmiş oldukları deneyimler, yaptıkları iş aletlerinde ve diğer iş araçlarında ve üretimin örgütlenme biçiminde yansır.

İnsanların teknik bilgi düzeylerinin yükseltilmesi, deneyimlerinin zenginleştirilmesi, bilindiği gibi ancak eğitimle mümkündür. Eğitilmiş bir işçinin üretme katkısı daha fazla olur. Bu aynı gerçeği şöyle de anlatabiliriz. Üretimin temel ögesi emektir. Bütün mallar (değerler) emeğe indirgenebilir. O halde emeğin niteliği, yani eğitilmişlik derecesi, üretimde çok büyük rol oynar.

Üretimle eğitim arasındaki bu ilişki karşılıklıdır. Bir toplumun eğitim faaliyetlerine ne kadar kaynak ayırabileceği üretim güçlerinin gelişmişlik düzeyine, yani maddi üretim miktarına bağlıdır. Bu da kendini milli gelirden ifade eder. Bir memlekette adam başına milli gelir ne kadar yüksekse o memlekette maddi üretimden o kadar çok insan çekip, bunları eğitim gibi doğrudan doğruya üretimle ilgili olmayan hizmet kesimlerinde çalıştırmak o kadar kolay olur. Aynı biçimde, bir toplumda ne kadar çok insan ve diğer kaynaklar eğitim faaliyetlerine tahsis edilirse, o memleketin üretim güçleri ve dolayısıyla milli geliri o kadar hızlı artar.

Bu durumda doğal olan, bütün memleketlerin bu konuda en büyük çabayı gösterip, eğitim faaliyetlerini olanaklı olan en yüksek düzeye çıkarmalarıdır.

Ama fiili durumun hiç te böyle olmadığını görüyoruz. Örneğin memleketimizde insanlarımızın yarısına yakın bir bölümü, eğitilmek şöyle dursun, okur yazarlık tan bile yoksun bırakılmıştır. Oysa memleketimizin ekonomik olanakları bunu icab ettirmeyecek bir düzeydedir. Az gelişmiş memleketlerin çoğunda durum buna benzemektedir. Bunun nedenini, bir toplumdaki eğitimin nicelik ve nitelik olarak o toplumun gereksinmelerine uymak zorunda olmasında aramalıyız. Bilindiği gibi bu zorunluk eğitimin bir üstyapı kurumu olmasına dayanır. Örneğin, memleketimizde tarımın en ilkel biçimlerde yapıldığı yörelerde geleneksel üretim bilgilerinin dışında hiçbir eğitime, hatta okur yazarlığa bile gerek duyulmaz. Ama üretim teknolojisi ilerledikçe eğitim gereksinmesi de buna bağlı olarak artar ve bu böyle devam eder gider. İnsanlara toplumun gereksinme duymadığı bilgileri vermenin hiçbir anlamı olmadığı, gibi, gereksinme duyduğu bilgiler de mutlaka verilir. Eğitim bir üstyapı kurumu olduğu için bazı üretim gereksinmelerinin gerisinde kalabilir. Bunun nedeni, aynı bir toplumda daha evvelki üretim biçimlerinin, özellikle bunların üst yapı kalıntılarının varlıklarını sürdürmeleridir. Örneğin, memleketimizde kapitalizm egemen üretim biçimi olduğu halde, feodal kalıntılar ve buna bağlı bazı düşünceler ve değer yargıları hâlâ devam etmektedir. Kapitalist üretimle hiçbir ilişkisi olmadığı halde kur'an kurslarının ve imam hatip okullarının varlıklarının hâlâ sürdürülmesinin giderek yaygınlaştırılmasının nedeni; feodal kalıntıların varlığından çok tekelci kapitalizmin gericileşmesi, sosyal mücadelenin ve bilimsel dünya görüşünün gelişmesi karşısında, devrimci gelişimi geriletme, kendine vurucu bir güç oluşturmak içindir.

Egemen güçler eğitimin bu ikili karakterini (dinsel ve pozitif eğitim) yaşatmaya çalışır. Ancak tarihsel gelişim içinde emekçi halkın siyasal iktidarı ele almasıyla eğitimin gerici niteliği kaldırılıp, üretimi ve insanı geliştirici bir nitelik alacaktır.

Eğitimin üretimle ilişkisi konusu ele alındığında memleketimizin Köy Enstitüleri deneyiminden söz etmek eksiklik olur. Bilindiği gibi, bu enstitüler iş esası üzerine, yani tarımsal üretimi doğrudan geliştirmek esası üzerine kurulmuşlardı. Ancak iş eğitiminin yanısıra köylüyü uyarıcı eğitim de yaptığı için, toprak ağalarının baskısıyla, Enstitülerin varlığına önce fiilen sonra da hukuken son verilmiştir .

Eğitimin, bir de, insanları var olan üretim biçimini, örneğin kapitalizmi en haklı ve değişmez bir düzen olarak kabul edecek biçimde yetiştirmek (eğitmek) gibi bir görevi de vardır. Bilindiği gibi hiçbir düzen zorla devamlı olarak ayakta tutulamaz. Ayakta tutulabilmesi için mutlaka büyük kitlelerin onu benimsemiş olması gereklidir. İşte bir memleketteki eğitim sisteminin bir görevi de bunu sağlamaktır. Onun için eğitim sistemleri daima egemen sınıfların çıkarlarını yansıtır. Eğer memleket emperyalizmle işbirliği haline girmişse, emperyalizmin çıkarları da eğitim sistemine yansır. Çünkü o da artık toplumda egemen bir güç durumuna gelmiş demektir. Bu konuda temel prensip, yerli kapitalizmin ve dış emperyalizmin çıkarlarını tüm memleketin çıkarları gibi göstermektir.

Bu anlamda eğitim yalnız okullarda yapılmaz. Gazeteler, dergiler, kitaplar, radyo, TV, sinema, tiyatro ve böyleleri de bu ideolojik eğitimin araçlarıdır. Ama kuşku yoktur ki, okulda yapılan eğitim en etkili olanıdır.

Hemen bütün kapitalist memleketlerde olduğu gibi Türkiye'de de öğretmenlerin düzenle çatışmalarının nedeni burada yatmaktadır. Bir emekçi olan ve kendisini işçi sınıfına daha yakın hisseden öğretmen, egemen sermayedar sınıfın ve emperyalizmin çıkarlarını bilim diye öğretmek durumunda olmaktan tedirginlik duymaktadır. Memleketteki sınıf mücadelesi arttıkça bu tedirginlik de artmaktadır. Öğretmen kıyımının nedeni ve bu kıyımın sınıfsal niteliği de burada yatmaktadır.

Bu konuyla ilgili olarak eğitimin iki yönlü niteliğinin göz önünde tutulması gerektiğine işaret edelim. Gerçekten insanların eğitilmesine, örneğin atların eğitilmesi gibi, sadece işgücünün niteliğini yükselterek üretimi artırıcı bir araç olarak bakmak doğru olmaz. O aynı zamanda hayatın kendisi ve üretimin amacı olan insanı yüceltici bir görev de görür. Diğer bir deyişle eğitilmiş insan sadece araç değil amaçtır da.

Ayrıca, eğitilmiş insan kendisinin düzenin işleme için gerekli olandan fazla sömürülmesine müsaade etmez.

Nihayet, eğitimin, ne kadar teknik ve ne kadar kurulu düzenin ideolojisiyle yuğrulmuş olursa olsun, insanları uyarıcı bir yanı da vardır. Eğitilmiş insanlar düzenin aksaklıklarını daha çabuk anlarlar ve — kendilerine güvenleri daha yüksek olduğu için — buna karşı da çıkarlar. Kapitalizmin kendi mezar kazıcılarını yaratması burada da söz konusudur: Kapitalizm geliştikçe insanları daha çok eğitmek gerekir, oysa insanlar eğitildikçe kapitalizme daha çok karşı çıkmaktadırlar.

Bütün bu bölümde söz konusu olan sadece emekçi halkın eğitimidir. Sermayedar sınıfın eğitimi daima zaten en yüksek düzeyde sağlanır. Yani hiçbir bakımdan bir sorun teşkil etmez.

Eğitim düzeni ile ilgili olarak şu noktayı daima hatırdan tutmak gerekir: Toplumsal düzen tümüyle değişmeden sadece eğitim düzeni değiştirilemez. Ancak bundan, toplumsal düzen değiştirilinceye kadar eğitim düzenini değiştirmek için çaba sarfedilmesinin boş olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Bundan çıkarılacak asıl sonuç eğitim düzenini değiştirmek için verilen mücadelenin, tüm toplumsal düzeni değiştirmek için verilen sınıf mücadelesinden soyutlanmadan, onunla bir arada yürütülmesi gerektiğidir.

BİLİMSEL TEKNOLOJİK DEVRİM VE AYDINLAR

Üretim her zaman bilime ve bunun üretime uygulanması demek olan tekniğe dayanmıştır. Üretim için gerekli olan bilgi düzeyi fazla yüksek ve karmaşık olmadığı sürece, bilim bağımsız bir üretici güç olarak düşünülmemiş ve kısmen işgücü kısmen de üretim araçları bir kaynaşmış olarak ele alınmıştır. Bunun böyle olduğuna daha evvelce değinmiş bulunuyoruz. Ancak ne var ki, İkinci Dünya Savaşından sonra bilimin üretime uygulanmasında büyük sıçramalar olmuştur. Bu sıçramalar, başlıca, hammadde ve enerji (sentetik hammaddeler ve nükleer enerji) uzay araştırmaları (maden araştırılması, meteoroloji ve haberleşme konularını kapsar) ve sibernetik (otomasyon) alanlarında görülmektedir. Bu alanlardaki gelişmelerden ayrı ayrı bahsetmeye, bundaki maksadımız bakımından, gerek yoktur. Sadece otomasyon üzerinde birkaç cümle söylemekle yetineceğiz .

Bilindiği gibi genel olarak makineler insan elinin uzantısı niteeliğindedir. Yani bu makineler insan eliyle yapılan işleri yaparlar ve böylece kol emeğinin yerini alırlar. Oysa otomasyon insan beyninin, yani düşünme gücünün uzantısı niteliğindedir. Otomasyon sayesinde makineler kendi kendilerine kumanda ederek programlanmış bir işi başından sonuna kadar yapabilmektedir. Bu, açıktır ki, makineleşme alanında niteliksel bir değişme demektir.

İşte bilim ile üretimin böyle iç içe girmesi, giderek bilime doğrudan bir üretici güç haline sokmuş bulunmaktadır. Yani artık bilimi bir toplumun üretim güçlerini oluşturan diğer öğelerden bağımsız bir üretici öğe olarak ele almak gerekmektedir. Diğer taraftan bilim ve teknik alanlardaki çok hızlı gelişme ve değişmelerden ötürü, zamanımızda artık bir bilimsel ve teknolojik devrimden söz edilebilmektedir.

Aydınların Toplumsal Konumu

Evvelâ aydın terimli ile kimleri kastedtiğimizi ortaya koymak gereklidir. Buradaki amacımız bakımından aydın terimi ile kol gücünden daha çok kafa gücüyle çalışan en az lise dengi eğitim görmüş diploma-lı kişileri anlamamız gerektiğini belirtelim. Buna göre öğretmenler, avukatlar, muhasebeciler, iktisatçılar, doktorlar, mühendisler, mimarlar, kimyagerler, sanatçılar, yazarlar v.b. toplumun aydın katmanlarını oluştururlar.

Son yıllarda bu aydın katmanlarının toplumsal konumlarında devamlı bir değişiklik gözlenmektedir. Bu değişiklik, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de var olan kapitalist düzene karşı çıkmak ve bunu yapar-

ken ideolojik ve politik bakımdan gittikçe artan ölçüde işçi sınıfına yaklaşmak biçiminde olmaktadır. Bunu memleketimizde son yıllarda çok açık bir biçimde gözlemlemekteyiz. Gerçekten, memleketimizdeki büyük öğretmen kitlesi, mimar ve mühendis odaları, tabib odaları ve hatta barolar, çeşitli ölçülerde, varolan kapitalist düzeni eleştirmekte ve sosyalizme kadar varan daha ileri ve demokratik bir düzenin savunmasını yapmaktadırlar.

Oysa biliyoruz ki, geleneksel olarak, sözünü ettiğimiz aydın katmanlar kurulu düzenin az çok ayrıcalıklı bir bölümünü oluştururlar ve ideoloji ve politika bakımından da işçi sınıfına değil, tam tersine egemen burjuvaziyle yakın olurlardı. Bunların, doktor, avukat, mühendis, yazar gibi bir bölümü bağımsız işgörürler (esnaf - aydınlar) ve hem bu niteliklerinden, hem de eğitimlerinden ötürü, gerek kazançları gerekse sosyal itibarları bakımından memlekette yüksek bir düzeyde bulunurlardı. Öğretmenler ve genel olarak devlet memurları, ücretli olmakla beraber onlarda aynı biçimde ayrıcalıklı bir statüye sahiptiler. Bu söylediklerimizi memleketimizin küçük kent ve kasabalarında hâlâ gözlemlemek olanaklıdır.

Bu durumda sorun, aydın katmanların toplumsal konumlarında sözünü ettiğimiz değişikliğin - ki bu değişiklik bitmiş değildir halâ devam etmektedir maddi temellerini (nedenlerini) ortaya koymaktır. Şimdi ana çizgileriyle ve kısaca bunu yapmaya çalışacağız .

Çağımızda aydınların durumu ile ilgili iki önemli gelişme söz konusudur. Biri sermayenin tekelleşmesi, diğeri de bilimsel ve teknolojik devrimdir. Bunlar arasında ilişki de vardır. Bilimsel teknolojik devrim tekelleşme sürecini hızlandırmaktadır.

Tekelleşme ve Aydınların Ücretlileşmeleri.

Sermayenin devamlı olarak büyümesinin ve tekelleşmenin kapitalizmin temel bir gelişme yasası olduğunu evvelce görmüştük. Gerçekten büyük kapitalist teşebbüsler küçük üreticileri, hatta orta kapitalist teşebbüsleri rekabet yoluyla saf dışı bırakarak, burarlarda çalışanları kendilerine tekelci sermayeye) bağımlı işçiler durumuna dönüştürürler. Ancak ne var ki, bu süreç yalnız maddi üretim alanı ile sınırlı değildir. Esas olarak hizmet sektörlerinde çalışan doktor, avukat, mimar gibi esnaf-aydın kesimleri de, tekel-ler karşısında bağımsızlıklarını yitirip, büyük sermayenin emrinde ücretle çalışmak durumuna düşerler.

Gerçekten bugün İstanbul'da örneğin genç bir avukatın yazıhane, genç bir doktorun muayenehane açarak geçimini sağlayabilmesi olanağı kalmamıştır. Bunların bir sendika ya da asıl bir sermaye kuruluşunda hiç değilse ek bir iş bulmaları zorunludur. Aksi halde, avukatın bir şöhretli avukatın yanında, doktorunda bir hastanede bütünüyle ücretli olarak çalışmaları gerekecektir.

San'atkarlar ve yazarlar için de durum aynıdır. Örneğin bir yazarın yapıtını bir yayınevine satmak-tan, yani dolaylı bir biçimde memleketteki yayınev-lerinin emrinde ücretli olarak çalışmaktan başka çare-si yoktur. Şöhretli olmak burada sadece ücretin mik-tarına tesir eder, ücretli olmayı ortadan kaldırmaz.

Demek oluyor ki, çağımızdaki kapitalizm, gelişme, yani tekelleşme, sürecinde toplum yapısını kendi bü-yüme gereksinmelerine uygun olarak biçimlendirir-ken, bütün üreticileri ücretli işçiye ve bütün aydınla-rı da ücretli emekçiye dönüştürerek herkesi kendisine

bağımlı, kendi emride çalışmaya mecbur bir duruma getirmektedir.

Bilimsel Teknolojik Devrim ve Aydınların Sayıca Çoğalması

Bilimsel Teknolojik Devrim, istihdam yapısının hem işyeri düzeyinde, hem de memleket düzeyinde aydınlar lehine olarak değişmesine neden olmuştur. Gerçekten, bir kere üretime daha karmaşık ve ileri makinelerin sokulması, bunları kullanacak insanların daha yüksek niteliklere sahip olmalarını, yani daha yüksek bir eğitim görmelerini gerektirmektedir. Böylece işyerlerinde aydın niteliğindeki personel sayısı, basit kol-emek işlerine göre, devamlı olarak bir artış göstermektedir.

Diğer taraftan, bilimsel teknolojik devrim sayesinde maddi mal üretimi büyük ölçüde artırılabilmiş olduğundan, doğrudan üretici olmayan eğitim, sağlık, eğlence gibi alanlarda daha çok insan çalıştırılması olanak içine girmiştir. Bu alanlardaki istihdamın yapısında aydın oranı fazla olduğundan, salt bu alanların genişlemesi, toplumdaki aydın sayısını ve oranını artırmaktadır.

Bunlardan ayrı olarak toplumun gittikçe karmaşık bir hal alması, devletin yönetici ve plânlayıcı görevlerinin artmasını gerektirmiştir. Bu görevler ise, açıktır ki, esas itibarıyla aydın kimseler tarafından yürütülebilir. Böylece devlet görevlerinin artması da aydın oranının artmasını gerektirmektedir.

Nihayet, bizzat bilimin doğrudan üretici bir güç olması, bu alanda istihdamın devamlı olarak genişletilmesini gerektirmektedir. Bilim, aydın kişilerin işi oldu-

ğundan, bu gelişme de aydın sayısını artırıcı bir etki yapmaktadır.

Demek oluyor ki, bilimsel teknolojik devrimin istihdam üzerindeki etkisi, toplam çalışanlar içindeki aydın oranını artırmak yönünde olmaktadır.

Aydınların Statülerinin Bozulması

Yukardaki nedenlerle aydınların hem sayılarının artması, hem de sermayenin emrinde çalışan ücretli kimseler haline gelmeleri, onların toplumdaki geleceksel itibarlarını da kökünden sarstırıştır. Fabrikasında, bürolarında yüzlerce mühendis, iktisatçı, hukukçu, istatistikçi v.b. çalıştıran bir sermayedar ya da şirket müdürü için, bunların düz işlerden farkı, biraz daha fazla ücret almalarından ibarettir. Diğer bir deyişle, patronlar bakımından bütün çalışanlar, ister diplomalı aydın ister düz işçi olsun aynı torbaya girmektedirler.

Aydınlar bakımından da durum aynıdır. Gerçekten fabrikada çalışan bir mühendis, kimyager, muhasebeci ya da hastanede çalışan bir doktor v.b. için, tıpkı işçiler gibi sosyal güvenlik işsizlik, emeklilik, sigortaları, ücretli izin ve saire) sorunları vardır. Bir çok hallerde çalışma koşulları bakımından da işçilerle aydınlar arasında büyük benzerlik vardır. Nihayet aydınlar da ücretlerini patronlara karşı tıpkı işçiler gibi savunmak zorundadırlar. Çünkü sayıları artmaktan, işverenler artı - değeri artırmak için, aydın emekçilerin ücretlerini de işçi ücretleri gibi denetim altında tutmaya çalışmaktadırlar.

İşte aydınlar katmaların toplumsal konumlarındaki değişikliklerin maddi - nesnel nedenleri bunlar-

dır. Bu değişmeler aydın katmanları ideolojik ve politik bakımlardan işçi sınıfına yaklaştırmakta ve onun başlıca müttefiki haline getirmektedir. Bu süreç yurdumuzda henüz yeni başlamıştır. Bu nedenle aydın katmanlarında bugün bile gözlenen ilerici eğilimlerinin önümüzdeki dönemde daha büyük boyutlara ulaşacağı muhakkaktır. Hiç şüphe yoktur ki; bu oluşumu aydın katmanların bilinç düzeylerini yükselterek çok daha hızlandırmak ve pekiştirmek olanağı da vardır.

Yanlış Yorumlar

Bilimsel Teknolojik Devrimin yarattığı olanaklar, biri sağ diğeri sol yönde olmak üzere iki yanlış biçimde yorumlanmaktadır. Sağ yönde yapılan yorum, bilimsel teknolojik devrimin bolluk yaratıp sınıf çelişkilerini kaldırarak toplumun bütün sorunlarını çözeceği, bu nedenle artık sınıf mücadelelerine, sosyalizme doğru düzen değişikliklerine gerek kalmadığı biçimindedir.

Bu yorum temelinden yanlıştır. Çünkü sadece teknolojik olanakların gelişmesi sınıf çelişkilerini ve toplumsal sorunları çözemezler. Hatta belki tersine bu sorunları daha derinleştirirler bile. Toplumsal sorunlar toplumsal tedbirlerle çözümlenir. Gerçekten, örneğin kapitalizm kapitalizm olarak kaldığı sürece, işçilerin verimlerinin artırılması, sömürüyü azaltmaz, tersine artırır. Nitekim bilimsel teknolojik devrimin bir hayli gelişmiş olduğu ileri kapitalist memleketlerde, düzenin yaratmış olduğu toplumsal sorunların, azalmak değil artmakta olduklarını görüyoruz. Örneğin, teknolojik gelişme ve buna bağlı olarak emek verimliliğinin artması, bu memleketlerde çalışma sürelerini azaltılması yerine büyük kitlelerin işsiz kalma-

sı sonucunu vermiştir. Oysa aynı gelişme sosyalist memleketlerde refahı artırmış ve çalışma sürelerinin azaltılmasına olanak sağlamıştır.

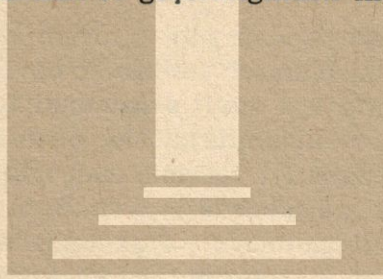
Demek oluyor ki, teknolojik olanaklardaki gelişmelerin toplumsal sorunları çözmesi ve toplumsal yapının değiştirilmesi gereksiz kılması şöyle dursun, bizzat toplumsal yapı teknolojik olanakların nasıl kullanılabileceğini ve sonuçlarının ne olacağını belirlemektedir. Kısacası, teknoloji ne kadar ilerlerse ilerlesin, kapitalizmin sınıf çelişkileri ve bundan doğan toplumsal sorunlar varlıklarını, hatta belki artırarak, sürdüreceklerektir.

Sol taraftan yapılan yanlış yorum ise kısaca şöyledir: Madem ki bilimsel teknolojik devrim sonunda aydın kesimlerle işçi sınıfı arasındaki fark azalmaktadır, o halde sosyalist mücadelede öncülüğü işçi sınıfı değil, fakat daha iyi yetişmiş olan aydınlar yapmalıdır. Sosyalist mücadelede işçi sınıfının öncü rolünü reddeden çeşitli akımların ortak temelini bu yorum oluşturmaktadır. Bu yorum da temelinden yanlıştır. Bir kere, gerçi aydınların konumu işçilerin konumuna yaklaşmaktadır ama, bu yaklaşma aradaki farkı tamamiyle kaldıracak nitelikte ve ölçüde değildir. Çünkü bilindiği gibi, işçi ile aydın arasındaki temel fark birincinin daha ziyade kol gücüyle, diğerinin de daha ziyade kafa gücüyle çalışmasıdır. Oysa biliyoruz ki kol ve kafa emeği arasındaki bu fark kendiliğinden değil fakat ancak bilinçli bir biçimde amaçların ve özel çaba gösterilirse ortadan kalkabilir. Böyle bir duruma ancak sosyalizmin ileri aşamalarında varılabilir. Yoksa sadece bilimsel teknolojik devrim söz konusu farkı azaltmak şöyle dursun artırır bile.

Kaldıki, aydın emekçiler türdeş ve tek parça bir kitle halinde de değildirler. İşlerinde fabrikalarda işçilerle yan yana çalışan mühendisler, teknisyenler olduğu gibi, bürolarda çalışan memurlar, okullarda çalışan öğretmenler, kütüphanelerde, laboratuvarlarda çalışan araştırmacılar, ilim adamları v.b. vardır. Böyle olunca, bu dağınık kitleden işçi sınıfındaki ideolojik ve politik eylem birliğini gösterebilmesi ve bütün topluma öncülük yapması beklenemez.

Bütün bu nedenlerle, düzeni sosyalizm yönünde değiştirmek için işçi sınıfı öncülüğünde mücadele verilmesi gerektiği biçimindeki temel görüş, zamanımızda da doğruluğundan ve geçerliliğinden hiçbir şey kaybetmemiştir.

TÜSTAV